

FOLYÓIRAT SZEMLE.

BUDAPESTI SZEMLE. A Magyar Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti Voinovich Géza. 1926. III—IV. szám.

Angyal Dávid: *Gyulai Pál, a kritikus.* Gyulait a kritikára prózáirói tehetségén kívül az a megfontolás is ösztönözte, hogy az izlés dolga nem magánügy, hanem nemzeti ügy, mely szoros kapcsolatban van az állam és társadalom igen fontos erkölcsi érdekeivel. Ítélő tehetsége szívéből merítette táplálóerejét, erős rokon vagy ellenérzés hevíti kritikáit és polémiáit, de mindig igazságos akart és tudott maradni. Megállapításait elméletileg is erősen megalapozza. Ha mennyiségre nem sok idegen könyvet ismer is, de abból, amit olvasott, igen sokat tanult. Kutatott, boncolt, küzdött, hogy férfias önismeretre, érett megfontolásra, a valódi szépnek átérzésére tanítsa nemzetét. — **Takáts Sándor:** *A magyar tözsérség pusztulása.* A XVI. és részben a XVII. században valószínű országfentartó szerepe volt a minden ízében magyar tözsérség (vagyis marhakereskedők) osztályának. Ezer számra magyarosította meg nagyszámú alkalmazottait. Már a 16. században a kincstár éltető erének mondották e művelt és vagyonos osztályt, melynek tagjait az Alföld iskola- és egyház-alapítói közt is mindig ott találjuk. Azonban a bécsi kormánysszékek lelketlen, kizsákmányoló politikája, melyet Magyarországgal szemben három százezerdon át üttek, nemcsak e virágzó színmagyar kereskedő osztályt pusztította el s telepített helyükre idegen alattvalókat, hanem vele együtt tönkre tette Magyarországnak egykor virágzó mar-

hakereskedését is. — **Kornis Gyula:** *A magyar philosophia fejlődése és az Akadémia.* A Magyar Tud. Akadémia kezdettől fogva tudatában volt a philosophiának a nemzet szellemi életében való nagy szerepével. A szerző tüzetesen vázolja az Akadémián jelentkező philosophiai áramlatokat, melyek egyrészt híven tükrözik vissza az egyes korszakok egyetemes philosophiai irányait, másrészt, főleg a reform-korszakban s az abszolutizmus idején a legszorosabban egybeforrnak a nemzeti szellemmel s ennek életfeltételeivel. — **Dékány István:** *A közvélemény erővesztésének okai a modern társadalmakban.* A modern társadalom kusza, áttekinthetetlen szerkezete, (egyenlőtlen tömegosztás, a költözésre való sajtászervi hajlam) s ebből folyó lelki lazultsága, melyhez az egyéni intellektus is teljesen hozzáasszimilálódik: főbb gátjai annak, hogy a közönségnek személyes életfelfogása s ítélete jelentkezzen a közvéleményben. A mai közvélemény ez áttekinthetlenség miatt nem spontán eredetű, hanem az informálótól (a sajtótól) elfoglalt állás elfogadása vagy megtérése. — **Stevenson:** *A palack-manó.* Angolból fordította Radó Antal. — **Bárd Miklós:** *Leányfalván.* Gyulai Pált ünneplő óda, megjelent a Pásztortűzben is. — **Négyesy László:** *A magyar kritika hat éve. (1919—1924).* Jelentés az 1925-iki Greguss-jutalomról, mellyel a Kisfaludy-Társaság Császár Elemérnek *A magyar regény története* c. munkáját tüntette ki. — *r. r.* *Egy új magyar epos.* Vietorisz József *Senki Pál* c. költői elbeszélése elismerő bírálata. E művet a M. T. Akadé-

mia a Nádasy-díjjal jutalmazta. — *Négyesy László: Meumann aesthetikája Magyarul. — i: Húnmonda és húnhagyomány.* Hóman Bálint könyvének bírálata. Hóman a kérdésnek történeti felét megoldotta, de irodalomtörténetileg lezárva még nincs. Hóman munkája erre vonatkozólag is kezünkbe adja a kulcsot. — 1926. IV. (áprilisi) szám. *Lukinich Imre: A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar történettudomány.* Az Akadémia nemcsak nagyterjedelmű forrásanyagot tett hozzáférhetővé, hanem olyan művekről is gondoskodott, melyek lehetővé teszik e forrásanyag elrendezését, kritikai értékelését és feldolgozását. Az Akadémiának köszönhető, hogy a szűkebb értelemben vett politikai történelem mellett magas színvonalú gazdaság-, társadalom-, pénz-, oktatás-, földrajz-, művészet- és jogtörténeti irodalmunk van, melynek eredményeit a külföld is az európai kulturaközösség mellőzhetetlen tényezőjének tekinti. — *Mósa József: A parlament reformja.* Arra a kérdésre keres feleletet: van-e mód, mellyel a magyar intelligencia vezető ereje úgy konzerváltassék, hogy a politikai súlypont ne kerüljön a végletekbe csapongó rótegek kezébe. A megoldást abban találja, hogy a demokratizált vármegyék és törvényhatóságok kezébe kell modernizált formában visszaadni a 48 előtti követküldési jogot. — *Balogh József: Adolf von Harnack.* Méltatása 76-ik születésnapja alkalmából. — *Csekey István: Az észt köztársaság alkotmánya és világpolitikai helyzete.* Ez az alkotmány a lehető legdemokratikusabb s különösen azzal biztosított magának örök dicsőséget a modern államok történetében, hogy első olyan állam volt, mely a nemzeti kisebbségek kultúr-autonómiáját törvénybe iktatta. Világpolitikai szerepe pedig a másik két balti állammal együtt az, ami volt évszázadokon keresztül: vízvázlasztója Kelet és Nyugat politikai, faji és gazdasági tengerének. — *Baros Gyula: Philemon és Baucis magyar földön.*

Ovidius halhatatlan idilljének nyomait kutatja a magyar irodalomban. — *Nagy Miklós: Világostól Triánonig.* I. közl. Pethő Sándor hasonló című könyvének terjedelmes bírálata. Pethő könyve felületes, megbízható munka, telve tévedésekkel. Nem tudós történetíró, hanem pártpolitikában elfogult ujságíró értéktelen alkotása. — *Stevenson: A palackmanó.* (Angol novella, ford. Radó Antal.) — *Sik Sándor: A Dioskúrok temploma. (Vers).* — A kritikai rovatban Pap Viktor bírálja Lengyel Menyhértnek *Szántó Tivadartól* megzenésített *Taifunját.* — *Wildner Ödön* ismerteti *Georges Girard* könyvét *Anatole Fr.* ifjúságáról. Végül *Kéky Lajos* beható kritikával elemzi *Móricz Zsigmond* újabb munkáit. Legösszhangosabb siker *Légy jó mindhalálig* című regényét követte, mely az írónak kétségkívül legtisztább, legnemesebb hatású könyve. De ezt követő munkáiban megint visszatér naturalista túlzásaihoz. (*Házasságtörés, Jószerencsét*). Végeredményül kellett benyomást hagy hátra a *Pilangó* is, bár itt egészségesebb irányba tért az író, de idilljében nincs idilli hangulat, sok helyt fanyar, kedélytelen, erőltetett. Mélyebbre igyekszik hatolni a *Kivilágos kiviláradatig* c. regénye a magyar gentry katasztrófájának kissé megkésett problémájával. Látásában több a keserűség, mint az ízlés, de pompásan rajzolt alakjai egyikévé teszik *Móricz* figyelmet érdemlő munkáinak. *Egy akol, egy pásztor* c. novelláskötete nagyon egyenetlen tartalmában is nagyon vegyes.

Dr. Csűry Bálint.

DOLGOZATOK A FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM ARCHAEOLOGIAI INTÉZETÉBŐL. II. ÉVFOLYAM. Szegedi tudományos folyóiratról számolunk be, amely második évfolyamában tárja elénk azt a munkát, amelyet az egyetem archaeologiai intézete s részben a városi múzeum végez. Egy esztendővel ezelőtt, szerény keretek

közt, hat ív terjedelemben, 30 illusztrációval jelent meg az első évfolyam. Kiadási költségeit azoknak az előadásoknak tiszta jövedelméből fedezte az intézet, amelyeket Buday Árpád egyetemi tanár, az intézet igazgatója és adjunktusa Banner János egyetemi m. tanár a vidéki városokban tartottak. A múlt évben 10 előadást tartotak, ebben az évben 30-at. Ebben az arányban a folyóirat közel háromszoros terjedelemben 15 íven, 95 illusztrációval jelent meg. A múlt évben az intézet tagjain kívül három, az idén hat külső munkatársa volt a folyóiratnak. A múlt évben hét tudományos közlemény látott benne napvilágot, melyek közül négy volt szegedi vonatkozású, az idén egy nagyobb tanulmányon kívül tíz közlemény, két könyvbírálat és három kisebb közlemény, melyek közül hat szegedi vonatkozású, vagy a városi múzeum anyagával foglalkozik. A közlemények közül kettő már az intézet saját ásatásainak eredményeit közli. Tavaly az összes kivonatok német nyelven jelentek meg, az idén egy kivonat franciául, a többi németül. De ezek az adatok csak a külső fejlődést mutatják szembevetően, belső értékét a cikkek adják.

Az első tanulmányt *Buday Árpád* egyetemi tanár írta az u. n. Thrák lovasisten problémájáról. Tanulmányában megdönti az elnevezés helyességét; kimutatja, hogy itt nem különálló nemzeti istenségről van szó, hanem a Krisztus születése táján erősen keresett Údvözítő egyik helyi formájáról. A formák fejlődését bőséges illusztrációkkal Kr. e-i V. század görög sírköveitől a keresztény Szt. György ábrázolásáig végig kíséri.

Banner János egyetemi m. tanár, az intézet ásatásairól írt *terjedelmes jelentést*. Az első ásatás az Egyetem Barátok Egyesülete támogatásával Magyarcsanak — Bökény határában, a Maros mellett történt, ahol egy Kr. u. III. — V. századbeli szarmata telep és temető került napvilágra. A telep és temető feltárt anyaga arra

mutat, hogy lakói élénk összeköttetést tartottak fenn a Maros és Tisza vidékén lakó germán törzsekkel. Kár, hogy a Maros a telep emlékeinek nagyobb részét már régen elhordotta. Az intézet másik ásatásán Nagykamaráson volt, ahol a próbaásatások Kr. u. II.—III. századbeli edényeket és töredékeket hoztak felszínre. — Ugyancsak ő ismerteti az 1915. évi átokházi, és az 1924-ben a Demeter templom bontásakor előkerült éremleletet. Az előbbi 16. századbeli dénárokból, az utóbbi 17. és 18. századbeli ezüst és rézermekből áll. A Halászat a Fekete-körös torkolatánál című tanulmányban a még 1922-ben tett tanulmányút eredményeiről számol be.

Móra Ferenc, a városi múzeum igazgatója „A Kunagótán kiásott honfoglaláskori lovassírokat” ismerteti, melyeknek anyaga sok példa nélkül álló darabot mutat fel. A sírokban Zoltán-, vagy Taksony-korabeli magyarok nyugodtak.

Cs. Sebestyén Károly a „Szegedi vár legrégibb története” címen azokat a rómaiakori emlékeket ismerteti, melyek a szegedi vár bontása alkalmával a falakból kerültek elő. Hogy ezek a képekben is ismertetett emlékek nagyobb római település, vagy csak egy itt lakott római kereskedő emlékei-e, a kevés anyagból eldönteni nem lehet.

Eperjessy Kálmán a makói reálgimnázium tanára „A Kopáncs pusztai éremleletet” írja le, amelyben 12. századbeli magyar és friesachi dénárok voltak s még 1919-ben szántás közben kerültek elő. Kár, hogy a lelet jó része elkallódott.

Krecsmárik Endre tanár, a szegedi múzeum néhány koponyáját vizsgálta meg, köztük azokat is, melyek a kunagotai lovassírokból kerültek elő. Az ismertetett öt koponya közül egy neolithkori, egy avar, egy népvándorláskori bizonytalan és kettő honfoglaláskori.

Kiss Lajos, a nyíregyházai múzeum igazgatója a híres „hódmezővásárhelyi tálasság” történetét

írta meg, amely elődje volt a hovatovább iparművészetté fejlődő vásárhelyi keramikus iparnak.

A Miscellanea rovatban *Buday Árpád* a bronz kincsleletekről kimutatja, hogy azok közösségi vagyionok voltak, a bronzkori áldozó helyeknek tartott jelenségeket pedig örállomásoknak ítéli. E rovatban van *Horváth Tibor Antal* prem. kanonok közlése alapján a Banner János által még a múlt évben közölt szegedi szükségpénzek monografiájának kiegészítése is.

Az irodalmi rovatban *Roska Márton*, Hubert Schmidt: *Vorgeschichte Europas*, b. á., Éber László: *Művészeti Lexikonát* ismerteti.

Örömmel ismertetjük a megjelent új évfolyamot, mert a régi kolozsvári Bástyai utcai tradíció folytatását, továbbélését látjuk benne a Tisza partján.

Zarándi.

ETHNOGRAPHIA-NÉPELET.

A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata és a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának *Értesítője*. XXXVII. évf. 1926. 1. sz. Szerkesztik: *Solymossy Sándor* és *Bátky Zsigmond*.

Solymossy Sándor: *Az ethnológia tárgyköre és módszere* címen tanulmányos áttekintést ad a tudomány fejlődéséről. Joggal sirja el panaszát, hogy az ethnológia ma is mostohagyermek számba megy sok országban, holott hivatva van, hogy az összes kulturbázisok egybefoglaló tudománya legyen. Ez a szomorú és káros jelenség részben abban gyökerezik, hogy tárgyköre nem egységesen körülhatárolt. Hozzátehetjük, hogy sok más tudománnyal való kapcsolódása és kapcsolata természetének helyenkint homályos, tisztázatlan volta is hozzájárult ahhoz, hogy a legtöbb helyen alig emelkedett felül a segédtudomány szintjén. Megkötöttséget jelentett a természettudományi szempontoknak erős befolyása, ami csak *Ernst Grosse* fellépésével (1896) kezd szűnni, helyet szorítván a történelmi

módszereknek. Megszívlelendő, amit a kulturkőrökről s azok egymásra hatásáról ír. — Az ősrégészet módszere a stratigráfián, rétegegymásutánon sarkallik. Valahogy így képzelem el az ethnographusok, ethnológusok munkáját is. Az ősrégész a földben, az ethnographus és ethnológus a földszínen iparkodik megállapítani a kultúrelemek egymásra rétegződését s miképpen az ősrégész a szomszédos és távolabbi területekről kapott hatásokat is felkeresi s megkapja, azonképpen a testvértudomány is esetrelétre megállapítja, a fenti módszer szemmeltartása mellett, hogy a ma még cselekvő, élő, ható népek, népelemek külső és belső életmegnyilvánulásai terén melyek a saját kulturkincsek, melyek a kölcsön vett elemek s az utóbbiak honnét jöttek, hogyan módosultak, alkalmazkodtak az új környezetben. Az új környezetet nemcsak anthropológiai és szellemi, hanem földrajzi, természeti stb. szempontból is értem.

Nincs a világon tudomány, mely annyi kontárt türt volna meg a kebelén, mint az ősrégészet és néprajz. Innét van az, hogy ahol ezeket az elődsdieket a jól és egészségesen megszervezett iskola le nem operálta e két tudomány testéről, gombamódra szaporodtak a tudóskodók, akik aztán alaposan diszkreditálták mind a két tudományt.

Rédeyné Hoffmann Mária Ács Gedeon laskói ref. lelkész uaplójából közöl érdekes népeleti adatokat. Ács mint emigráns megjárta Törökországot, Angliát és Amerikát, feljegyzéseinek összehasonlító értékük is van. *Szendrey Zsigmond* harmadik folytatását adja történelmi népmondáinknak. Ez alkalommal az Árpádok kihalásáig jutott el nagyértékű tanulmányával.

Kisebb közlemények (Küldött farkas, küldött kutya, küldött ördög, Szemgyógyítás szentelt vízzel. A lidérc és táto s szalontai nép hiedelmében, Néphagyomány-gyűjtés, Báltáncoltató Betlehem Somogy megyében, Falu-

csufolók) és az irodalmi rovat zárják be az értékes füzetet.

Az Értesítőben *Bátky Zsigmond* a szarvasagancslóportartók díszítő motívumai közül a szarvassal, fogas-csápos kerékkel s tornyocskákkal foglalkozik. A szarvasnak mágikus jelentőséget tulajdonít, a forgó kerék alakú díszeket a horgaskeresztből vezeti le, viszont a tornyocskák stilizált emberalakok. A Kolozsvárról elszármazott *Ébner Sándor* a Bodrog halászatáról ad tanulságos leírást s egészít ki *Hermann Ottó* megfigyeléseit. — *Viski Károly* a magyar paraszt ház előtt létezett tűzhelyről, *Kiss Lajos* a nyiregyházai festett és virágos koporsókról, *Győrffy István* a moldovai tarviseletről, *Viski Károly* a hajós cégről és egy csikmegyei himzésről (mely *Izsák* feláldozását ábrázolja), *Ecsedi István* a debreceni erdőkben szokásos varjúfogásról mond el tanulságos dolgokat. Magyarországról szóló régi följegyzések, irodalmi szemle és múzeumi hírek rovata után itt is, akárcsak az Ethnographiánál, a közölt cikkek rövid kivonatát találjuk.

Örömmel köszöntjük az Ethnographia és Értesítő derék gárdáját, a szerkesztőkkel az élen.

Dr. Roska Márton.

KLINGSOR. Siebenbürgische Zeitschrift. Geleitet von *Heinrich Zillich*. 3. Jahrg. 1926. Heft 6—10.

Az erdélyi szászoknak ez a folyóirata hova-tovább mind tervszerűbben kíséri figyelemmel az erdélyi magyarság tudományos, irodalmi és művészeti életének jelenségeit. A folyó évi 6. szám *Reményik*től egy szép verset (Oft ist mir bang) közöl *Reményik* Mária fordításában, *Gyallay*-tól egy novellát (Das letzte Gefecht) *Zillich* H. fordításában és *Áprily*-tól két költeményt *Hajek* „Nachdichtung“-jában. A könyvszemlében *Folberth* ismerteti „A jelenkor erdélyi magyar irodalma. Egy statisztika“ címen *György Lajos*-nak „Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1919—1924.“ c. füzetét. Elismeréssel eme-

li ki a magyarság termékeny szellemi működését, de a statisztikai adatokból azt látja, hogy a példányok kevés száma és az írói tiszteletdíj csekélysége az erdélyi viszonyokra szomorú világot vet. Azt mutatja ez, hogy a közönségnek nincs bizalma még az erdélyi könyvhöz. Oly sokáig vezetettük magunkat a külföldről, — Budapest, Bukarest, Németország — hogy érzékünk elveszett a sajátos erdélyi szellemiség iránt. A könyvkereskedők még szervezetlenebbek és megbízhatatlanabbak, mint a közönség. Annyi magyar könyvkereskedés (361 közül 225 magyar) s nincs egyetlen szakfolyóirat, mely az erdélyi könyvekről felvilágosítást adna. *Folberth* szerint ennek a főoka abban van, hogy oly ország ez, melynek életét még nem a szellem irányítja, ahol a kultúra és műveltség még fényűzés, nem életszükséglet. Ugyanó ismerteti az *Erdélyi Irodalmi Szemlét*, elismervén gazdagságát, komoly tudós munkáját. Különösen a kritikai résznek ama tárházát emeli ki, mely a háromfelé szaggyatott ország szellemi együttműködését akarja útnak indítani. A *Pásztortűz* 12. évfolyamát ismertetvén azt az elismerését nyilvánítja, hogy a lírai költészet legjobb alkotásaiban „abszolút művészi értéket“ ér el. S észreveszi, hogy a magyar költők a rájuk nézve oly mérhetetlenül súlyos hét utolsó évben csodálatra méltó öneszméléssel viszatértek a nemrég még megvetett, most új szerelemmel körülrajongott régi erdélyi földhöz. Valóban bámulatos — úgymond — mily szívesen és mily gyakran részesítik előnyben a motívumok választásánál az erdélyi tárgyakat! Alig találni füzetet, mely e megfigyelést ne igazolná!

Korunk első évfolyamáról megjegyzi, hogy munkatársait nemcsak Erdélyből, hanem a szellem nemzetközi köztársaságából toborozza. Megértő olvasóközönséget kíván neki. *Heltmann Balogh Endre*: Mesét írok neked és *Makkai*: Megszólalnak a kövek c. elbeszélő köteteit, *Kosáryné Réz Lola*: A pápaszem c. regényét is-

merteti, kiemelvén utóbbinak szerenés tárgyválasztását s egy finoman érző asszonyi léleknek tiszteletre méltó munkáját.

A 7. füzet Zillich fordításában hozza *György Lajos* tanulmányát: Az erdélyi magyarok szellemi élete 1919. óta címen.

A 8. füzet méltatja a *Pásztortűz* szász számát. Ez az első méltatása magyarok részéről a szászok művészi életének s világosan tükrözi azokat a törekvéseket, melyek a magyarokat is, a szászokat is, a mi egymásraultaltságunk helyesebb meglátásához vezetik.

Dr. J. Lemény ismerteti *Krisztof György*-nek Bitaytól románra fordított Jókai életrajzát. Egészséges tünetnek mondja, hogy a volt vallásügyi miniszter lehetővé tette e kötet megjelenését s a szerzőknek azt a gondolatát hogy Jókait a románokkal megismertessék. Jele ama értékes közeledési törekvéseknek, amelyek a közös előhaladás szempontjából végül is a megértéshez és áldásos kiegyezéshez kell, hogy vezessenek. Sajnálni lehet, hogy e törekvések ma még nagyon szórványosak. Pedig Erdély földje az a terület, mely a kultúra és a pacifizmus tekintetében szép eredményt érhetne el. De ma még kevés történik. Az értelmiségi osztály csaknem semmit sem olvas. Megfelelő egyesületek és körök alapítását sürgős szükségnek látja. Megemlékezik az Erdélyi Tudományos Füzetek három első darabjáról, melyek közül *Rass Károly* Reményik-füzete érdeklő közelebbről a Klingsor olvasó közönségét.

A 9. füzetben *Maurer* a marosvécsi *Helikon*-ról írván, úgy látja, hogy ez Erdély kiapadhatatlan életerejéről és tragikumáról tett bizonyosságot. Tragikumáról, mert a bizalmas megbeszélések között sok oly hiba és akadály forgott szóban, mely a kedvezőtlen viszonyok között hátráltatta a magyarság irodalmi törekvéseit. De életerejéről is, mert a beszélgetések közül kihangzott a közös munka és siker akarása is. Világnézeti különbségek is nyil-

vánultak. Vécs jelentőségét abban látja, hogy az ott hozott hét határozat az irodalom tovább fejlődésének tág távlatát nyitja meg, főképp pedig abban, hogy a határozatok korunk politikai és szociális viszonyainak egészes bírálataát tartalmazzák. Folberthnek a marosvécsi Helikon a maguk nagyszabeni (1921. aug. 19.) szünidei főiskolai kurzusát juttatja eszébe. Vécsnek nem jutott eszébe, hogy mindjárt alapszabályokat alkosson, mint mi akarunk. De azért nem volt sikertelen és eredménytelen a Helikon. Franciaország irodalmi szalonjaiban sem hoztak törvényeket s mégis itt született meg az ország irodalma és művészete.

Erdekes vállalkozásba kezdett a folyóirat szerkesztősége, mikor annak a kérdésnek tárgyalására nyitott utat hasábjain, hogy mit tartanak a magyarok, szászok és románok kölcsönösen egymásról. A kérdés tárgyalása véleményünk szerint csak akkor helyes, ha a feleletek őszinték. Hogy mit tartanak a magyarok az erdélyi szászokról, erre a kérdésre *dr. Rajka László* felel a 6. füzetben. Ha arra a kérdésre kell felelnie, hogy mit mondanak az erdélyi magyarok mindennapi beszélgetéseikben a szászokról, akkor a felelettel gyorsan készen van. Kiemelik szervezetségüket, amit mindig lelkesedéssel emlegetnek s példaként állítják maguk elé. Fegyelmességük mindig nagy hatást tesz rájuk. Dicsérik gazdálkodásukat, kereskedelmüket, iparukat, megcsodálják építészetüket. De más művészetük, irodalmuk és tudományuk csaknem ismeretlen előttük. A nép józan, szorgalmas, de óvatos, magába zárkozó, barátságatlan. A magyarok és szászok közötti ellentét történelmi időkre megy vissza s fájdalommal érezzük, hogy az utolsó évek szász történelmi művei a multaknak nagy részben Habsburgok okozta hibáért mindig a magyarokat húzzák deresre. Őszinte közeledést óhajtának a kultúra területén s a maguk részéről rajta vannak, hogy a régi ellentétek sirja felett őszin-

tén és nyíltan nyújthassanak egymásnak baráti kezét.

A 9. füzethen dr. J. Lemeny mondja el nem személyes, hanem az intelligens körökben elterjedt román véleményeket a szászok-ról és magyarokról. Talán nem lesz felesleges a nézeteket röviden ismertetni olvasóinkkal. A szász ethikailag becsületes, dolgos, következetes, kitartó, makacsul akaró. Szellemileg: nehézkes, tépelő-dő, viszonylag mélyen gondolkodó, kevésbé szellemes, de kedélyes, logikus gondolkodású. Társadalmilag: nehezen megközelíthető, saját körébe elszigetelt; egyesületekben, asztaltársaságban élésre hajlamos. Kultúra tekintetében: állandóan tevékeny, szorgalmas, munkás, hagyományt tisztelő és szervező. Művészet szempontjából: átlagos tehetség, mely nagy szorgalmával jut kifejezésre. Morál tekintetében: a szász anya és asszony jó például szolgálhat, de az ifjabb nemzedék erkölcstelenségben a magyarokat és románokat felülmulta. Politikailag: opportunusok, túlzottan óvatosak, a helyzetek és problémák megítélésében szűk látókörűek és gyakorlati érzékűek. Az idegent általában lenézik. Az állammal szemben lojálisak.

Közelebbről érdekel minket a magyarokról való felfogásuk. A magyarok ethikailag: kevésbé becsületesek és igazak, kevésbé szorgalmasak és kitartók, de sokkal őszintébbek. Szellemileg: általában kevésbé tehetségesek, de ahol van tehetség, ott magasabb hullámokat vet. Kevesebb a kedélyességük, több a temperamentumuk s gyakran korlátoltak. Szociális tekintetben kevésbé összetartók egymás között, de idegenekkel való érintkezésükben nyájasabbak, nyíltabbak és barátságosabbak, mint a szászok. Kultúrális tekintetben: kissé lusták, kevésbé tájékozottak és szervezettek; részben erősen konzervatívok, részben túlzottan modern gondolkodásúak; általában érdeklődők a kulturális értékek iránt. A művészet szempontjából: kifejlődött, természetes műérzékkel megáldottak, de kimagasló,

teremtő tehetségek ritkák. Az ifjabb nemzedék a morállal keveset látszik törődni. A „korszellem” veszélyesen üzi velük játékaikat. Politikai tekintetben — évszázadokig tartó iskolájuk ellenére — a tájékozódásnak és tisztánlátásnak feltűnő hiányát mutatják. Hányódnak a sovinizmus és nemzeti közönyösség között. „Részben demokrata és szociális érzületű, részben reakciós és arisztokrata, részben sovén hangulatukat ápolva, majd meg minden politikai elvről lemondva a levegőben lebegnek anélkül, hogy általános jóakarattal azzal az állammal használni tudnának, sőt ettől gyakran meggyanusítottak.” Lemeny e jellemrajzot azzal végzi, hogy: „e fejtegetések szubjektivitása nem nagyobb, mint ilyen esetekben lenni szokott.”

A 10. számban maga Zillich, a szerkesztő, mondja el a szászok véleményét a románokról. Azzal kezd, hogy különbséget kell tenni az erdélyi és királyságbeli románok között. Az erdélyi falusi románok között, akivel együtt, egy földön nőtt fel, a szász sehol sem gyűlöli, mert talán egyetlen szász sincs, kinek életében egy Gheorghe vagy egy Vasilie szerepet ne játszana. Némileg más megítélésben részesül a városi román, amelyet kapzsinak, anyagiasnak tart. De a regátiakat nem szeretik. Semmi jót nem várnak tőle. Ezt az általános ellenszenvet fejezi ki az a sűrűn hallható mondás: becsületes ember, pedig — regáti. Okát a nyugati és a balkáni nevelés különbségében látja. A szász a tényeket nézi s magyarozza. Ed-dig volt helyes önkormányzatunk, voltak jó utaink, vasutjaink, bíráink, hivatalnokaink, akikben bízunk, most nincsenek. S ezt a regátiaknak tulajdonítják. Nem a népnek, azt nem ismerik. Legfeljebb azt tudják róla, hogy műveletlenebb, mint az erdélyi. Hanem annak a hódításra kiküldött regáti szellemnek, melyről azt tartják, hogy nincs jogi érzéke. Itél anélkül, hogy a dolgokat ismerne. Mindig a látszatra épít. Megenged magának mindent, ami neki kellemes és leigázna minden-

kit, akit nem tud megérteni. De elismerik genialitását közügyekben. Teljesen hiányzik mások ügye iránt való érzéke. Politikai tevékenységét ötletek, villanászerű felismerések jellemzik, melyek gyors cselekvésre ösztönzik. Szenvedélyektől fűtött szándék, temperamentumos felismerése a helyzetnek, porhintés a világ szemébe, önző cselekvés — ez a regáti lelki alkatának jellemző vonásai. „Ha nem volna meg benne a román tulajdonság, a jószívűség, mely következetlenségre és gyors ellankadásra vezet, szellemének uralma alatt az élet gyilkoló volna. Jószívűsége, midőn gyöngeséggé lesz, istenadta eszköz saját maga ellen.“ Zillich jellemrajza egy kivánságban végződik, mely az erdélyi románnak több öntudatosságát, a regátinak több méltóságot és mélységet óhajt.

A körkérdés még nincs befejezve. Hiányzik még a magyarok véleménye a románokról s a szászoké a magyarokról. Kíváncsian várjuk a feleleteket, habár érezzük a helyzet nehézségét.

Ez a rövid szemle arról győzött meg minket, hogy a Klingsor elismerésre méltó erkölcsi bátorsággal látja meg és tárja elő a hibákat nemcsak a saját maguk portája előtt, hanem általában Erdély szellemi életében is s a szerkesztőség öntudatos munkáját fiatalos lendület és feszülő energia jellemzi.

Dr. Gál Kelemen.

MINERVA. Szerkeszti Thiennemann Tivadar. V. évf. 1—5. szám. Pécs 1926.

Az *EISz* mult számában (225 L) ismertette azt a szellemi mozgalmat, melynek középpontja, az 1921-ben alakult *Minerva Társaság*, folyóirata pedig a *Minerva*. — E rendkívül tartalmas folyóirat ez évi első öt száma egy vas-kos füzetben jelent meg. *Bárá Brandenstein Béla: Korunk lelki válsága és a metafizika problémája.* Korunk válságáról beszélni már-már banálisnak tűnik, annyit vitatkoznak és társalog-

nak róla. De mégis beszélni kell róla, mert immár annyira súlyos, hogy nagyon sürgős a megoldása. Akárhol is tapintunk korunk és világunk ütőereire, csak a szív remegését érezzük, verését nem. Még ma tapasztalható az újjáalkotásra való megfeszítettség és bizonyos törekvés is, de a felfrísítésre hivatottnak látszó és eleinte vállalkozó erők egyrésze lassan már kimerül és felörlődik az eddig teljes eredményt semmiképpen sem hozó küzdelemben és keresésben. Mindenütt feloszlast és nem sok megoldást látunk még a szellem birodalmában is. És éppen a kultúra organizmusának nem szabad sohasem feloszlania, hanem előbb meg kell oldania válságát és az új alakulatokat a régeből szervelesen kell kialakítania. Am a keresztény kultúra végtelen lehetőségeket és életre valósságot rejt magában. — azért ez a kultúra nem pusztul el. Tehát válsága gyökeres megoldásának és világa újjáalkotásának a mi időnkben kell bekövetkeznie és pedig itt nálunk, az óvilág nyugati részében, nem valahol Kinában vagy Japánban, vagy Indiában, hanem itt, ahol ez a kultúra még megvan és súlyos betegen bár, de ősi idők óta meggyökerezve él. Mit tehet e célra a filozófia, vagyis mit jelent a filozófia válsága korunk válságában és mit jelent a filozófia válságának megoldása a kultúra válságának megoldása számára? A filozófia tudomány, tehát objektive igaznak, az objektív kapcsolatoknak megfelelő megismerésnek kell lennie. Mint tudomány a legmagasabb és a legáltalánosabb igazságokat akarja lehetőleg teljesen felderíteni, mivel csak így törekedhetik arra, hogy világképet adjon. Ilyen világkép nélkül egészséges kultúra nem állhat fenn. A filozófia biztos alapot ad, melyre építhetünk, határozott célokat, amelyeken céltudatosan haladhatunk. De csak akkor, ha valódi filozófia, mely tudatosan beleállítja az embert és törekvéseit a mindenségbe, ennek berendezésének megfelelően. A filozófiához kell csatolódni az örömes

áldozókészségnek, a szerető szorgalomnak és kitartó akaratnak, hogy a kultúra feltámadjon. Ezt a lelki szervezetet a mélyen vallásos keresztény szellem megújulása adhatja csak meg, mert ez a szeretetnek áldozásra kész és teremtő és egyetemes nagy mű létrehozására képes szelleme. — A filozófia problémája a metafizika problémáján dől el. A tiszta logika nem teszi fel a metafizikát, de fölteszi olyan tárgyak megvizsgálását, amelyek metafizikaiak. Ismeretelmélet és ismeretkritika metafizika nélkül sohasem lehetségesek. „Mert a metafizika a valóság legegységesebb határozmányairól szóló tudomány, már pedig úgy a megismerő, mint a megismerés tárgya és maga a megismerés is túlnyomó részben valóságos dolgok vagy legalább ilyenekbe vannak beágyazva.“ Ferde és fordított volt úgyszólván egész újabb filozófiánk: előítélet nélkül akarván eljárni mindenekelőtt ismeretelméleti és ismeretkritikai megfontolásokat tett, spekulációkat üzött és ezekben a dolgok objektív lényege szerint csak tárgy nélkül való és így tárgyitalan ürességet vagy pedig előítéleteket tárgyalhatott. Az utolsó 80—90 év ismeretelméleti és ismeretkritikai vizsgálódásai csak teljes filozófiai tehetetlenséget mutatnak s ha ezeket, az újabb filozófiáknak körülbelül felét, töröljük, a filozófia nem veszít egyebet, csak gátló terhet. Így van az értékelmélet és egyáltalán a filozófiai értéktudományok dolga is. Aki a probléma mélyére lát, jól tudja, hogy a metafizika nélkül való értékelmélet fogalomcséplés; metafizika nélkül a filozófia test élet nélkül. — A metafizika problémájában elvi jelentőségű akadály, melyet le kell győzni, a kantianizmus. A dolog nagyon komoly és a tudományos bajvívás még mindig nem dől el. Csak szigorú tudományossággal és logikailag teljesen biztosan kell ezt megoldani. A további azután ettől a megoldástól függ. Ha ez Kant javára következik be, nagyon nehéz a helyzet: lehetetlen

a világ lényegének teoretikus megértése és a tudomány sohasem ismeri meg tárgyának legmélyebb alapjait. Ha azonban Kant ellenére oldódik meg a kérdés, akkor a metafizika újra fel szabadult és csupán helyeseu, azaz szigorú tudományossággal és kritikával, *mert igazságban* kell tovább építenie. Ezután a nagynevű szerző, aki *Grundlegung der Philosophie* c. nagy művével (Halle, 1926) maga is küzd Kant ellen és aki kiemeli, hogy e küzdelemben nagy lépéssel juttatta megoldás felé Pauler Ákos, midőn megállapítja, hogy a redukció bizonyos módon átvezethet a transzcendens valóságok körébe, rámutat a metafizikára váró problémákra a természettudományok és az emberi kultúrával foglalkozó tudományok körében, feladatául pedig kitűzi olytág és teljes világkép nyújtását, hogy ez az egész filozófiának, sőt a világhoz való egész álláspontunknak legalább értelmi téren, magja lehessen. — *Zolnai Béla: A látható nyelv.* Az írás esztetikájának egy nagy tájékozottsággal és filológiai pontossággal megírt fejezete, melynek eredménye ez: az írás (nyomatás) nem közömbös eszköze a gondolatközlésnek. Közvetítő jelenléte léptenyomon éreztetni magát, sőt igen gyakran esztetikai öncéllá is válik. Az írás szerves függvénye a nyelv és stílus fejlődésének. Az írásnak van specifikus érzelmi velejárója, hangulata, ha ezt nem tudjuk is pontosan definiálni. Formájával önálló képzőművészeti hatásokra is képes. Az írás konvencionális módjához, — a helyesíráshoz, az írásjelekhez, a rövidítésekhez — sokféle érzelem fűződhetik. A nyelv alaki fejlődését, a szókincs anyagát bizonyos fokig befolyásolni tudja az íráskultúra. Az impresszionista és expresszionista költők kifejezéseinek, formáinak helyesírásbeli és verstani különöségeinek okára igen jól mutat rá az értekezés, amidőn kiemeli, hogy mindezekkel az akusztikai hatásokat optikai hatásokkal is erősíteni törekednek. — *Szerb Antal:*

Kölcsey. Kölcsey szentimentalizmusát, magas szárnyalású idealizmusát és borongó hazaszeregetését állandó jellemző vonásául állította fel és vitte a köztudatba az irodalomtörténet. Szerb Antal nem is azért foglalkozik Kölcseyvel, hogy a köztudatot megdöntse; úgy érzi, hogy e megállapítások sémává, frázisokká lapultak, melyek alig mondanak valamit a mai közönség számára. Vizsgálóra veszi azért e megállapításokat és szellemtörténeti, mély belátáson és sok körületekintéssel fölépülő módszerével el is éri azt, hogy Kölcsey három alapvető tulajdonsága új fényben ragyog elénk. — *Máté Károly: A magyar önéletírás kezdetei* (1585—1750.). Célja keresni az önéletírásnak a magyar szellemi életben nyugvó láthatatlan gyökereit, kimutatni keletkezésének lelki feltételeit, amelyek a magyar ember egyéni tulajdonságának, önmagára-eszmélésének megnyilvánulásával kapcsolatosak. (Íme a szellemtörténet feladata a pozitivisták történetírás adatbajhászásával szemben.) Az önéletírás nem határozott irodalmi forma, minden elgondolható alak alkalmas a számára. Ezért jelentenek mozgalmasság életmegnyilvánulásokat ezek a munkák. E lüktető elevenségen alapul az önéletírás sajátosságos rátermettsége az ember objektív megismerésére. Mint minden szellemi alkotás mögött, e mögött is az embert keresi valóságérzetünk. Az önéletírást történeti forrásnak szokták tekinteni. Pedig ez ellenkezik jellemével, hiszen az emlékezés nem úgy megy végbe, mint valami mechanikus reprodukció. A belső vagy külső életfolyamat tényei elvesztik tisztán történeti valóság-értéküket azzal, hogy az egyéni élet tényeként szerepelnek. Bizony az önéletrajz az önánítások tengere! Nem tanulmányozunk másról, csak a már kialakult individuális tudatról. De éppen az egyéni, eleven élet buzógásából, amely ezt a tudatot átviszi múltjába, nyeri az önéletírás sajátos erejét, amely költői valósággá emeli és amely a szellemi élet történetét leginkább ér-

deklí. — Az önéletírás magasabb formája az, mely Szent Ágostonnal lép önállóan a tudatos irodalmi műfajok sorába. Mi az a szellemi talaj, amelyből az ilyen önéletrajz, mint életnyilvánulás kinő? Szellemi feltételei közül az első a magabizalom, mert közvetlenül az öntudatra munkál és így megteremti az önéletírások legbensőbb összefüggését. Több oldala van. A tapasztalati valóság felé fordulva úgy nyilvánul meg, mint elmélkedés az ember jelleméről és viszonyairól, az élet sorsáról és irányairól és kitermeli az életművészet vagy életbölcsesség tanulságait, közmondásait, melyek előmozdítják az önéletírást, míhelyt odáig emelkednek, hogy az emberi lét összefüggéseit tudatosakká teszik. Az európai ember magabizalmának legsajátosabb magva azonban az életnek a személyiség tudatosságából való kialakulása. Ez az individuális tudatozódás Szent Ágostonnal kezdődött és a kath. középkor vallásos életében állandóan tovább folytatódott, míg a renaissance idejében megteremtette a világi önéletrajzot. A forradalmi XV. sz. széleskörű irodalmat fejlesztett ki, melyben a belső emberre irányult figyelem az egyéniségek fokozott differenciálódására vezetett. A XVI. sz. a reformáció szociális és vallási küzdelmeivel, a XVII. a pietizmus áhitatával és a felvilágosított értelem szemlélődésével, a XVIII. a „természetes ember“ finom jellemzésével jelenti a tudatos lélekismeret újabb és újabb fázisait. — A magyar önéletírás a XVI. sz. végső éveivel kezdődik, mivel addig hiányzott az individuális írói tudat. A magyar önéletírás kezdetén *Martonfalvay Imre* deák emlékirata áll 1585-ből és *Gálfi János* töredékes életrajza 1593-ból. Mindkettő gyakorlati célt szolgált: az első, hogy elvesztett jószágait visszaszerezze, a második, hogy Báthory Zsigmondtól életének kegyelmet esedkeljen. Az individuális tudat csírája mindkettőben szolgálati jelentőségének érzete. Mindkét irat puszta memorandum, melyekből

az akkori idők szellemi történetére vonatkozóan nem kapunk adatokat. Ezekre a katona-émlékezések következnek. Ezek elseje *Wathay Ferenc* önéletírása 1605-ből. Írása stambuli fogságában keletkezett s a fogság szomorúságában sorsán elgondolkozva, tehát lelki kifejezési formájaként írta művét. *Petrityvity Horváth Kozma* (1668) szinte egyénietlenül írta töredékben ránk maradt emlékezeit. Sokkal érdekesebb *Ottlyk György* önéletírása, mely egészen e sokszoros áruló s jelemtelen ember egyéniségének rajza. Nem nagy jelentőségű *Károlyi Sándor gróf* (1669—1743) életrajza, mivel sokkal szerényebb volt, mintsem a maga életének leírása lelki élete kifejező formája lehetett volna. — Az első, aki Sz. Ágostonhoz hasonlóan lélektörténetet írt életrajzában, *Veresmarty Mihály* (1572—1645). Megtérés történetének hű rajza lelki életének mindaddig, míg csak a kath. vallásra való áttérésében meg nem találja lelke nyugalmát. — A politikai önéletrajzok közt időben legelső *Kemény János* (1607—1662) erdélyi fejedelem önéletírása. Műve teljesen individualisztikus, mivel teljes tudatában van egyéni kiválóságának s ennek bizonyos politikai irányzattal fokozott mértékben ad kifejezést, hogy trónra való alkalmasságát bemutassa. — Az első nyomtatásban is megjelent magyar önéletírás *Misztófalusi Kis Miklós* (1650—1702) munkája. De ez pusztán önévédelem, mely nem mutatja be lelki fejlődését, egyéniségének kialakulását. — Sz. Ágoston első tudatos követői voltak *Bethlen Miklós gróf* és *II. Rákóczi Ferenc*. Amaz külsőségesebb, a politika is szerepet játszik nála, élesen kiemelkedik tanító célzata; emez ágostonibb, emberi kicsinyesség, maga igazoló törekvés nélkül egész életét egyetemes gyónásban foglalja össze, melyet őszinteség, teljes bünbánat, végtelen alázat és Istenbe vetett mérhetetlen bizalom jellemez. Mily óriási messze van ezentől *Bethlen Kata* életírása! Rajongó vallásosságában magán akarja

megmutatni Isten kegyelmét, mely elég erőt adott neki az élet csapásainak elviselésére. (Sajnos, a sorra vett életírások közül hiányzik Hermányi Dienes József emlékirata, melyet Kelemen Lajos adott ki (Minerva Könyvtár); de érdemes számba vennünk, hogy a tárgyalt 12 életrajzról közül 6 erdélyi.) — A *Kritikai Szemle* rovatban Nagy József ír Pauler Ákos logikájáról. Ez a könyv hivatva van, hogy hosszú időn át beható meditációk tárgya legyen s a ránk következő nemzedékek gondolkodásán bizonyosan meg is érik majd a hatása. A mű gerince az igazságnak az az ideálja, amelyet Pauler hihetetlenül finom elmével, a dialektikus okoskodásnak megvesztegető ügyességével próbál meg velünk elfogadtatni. A bíráló ezt a törekvését érinti a könyv gazdag probléma köréből és kifogásolja, hogy Pauler a logikából metafizikát csinált, midőn a logika tárgyává az igazság természetének nyomozását tette, holott előbb azt a kérdést kellett volna fölvetnie: mi az igazság?

Dr. Kiss Ernő.

REVUE DES ÉTUDES HONGROISES ET FINNO-OUGRIENNES. Dirigée par Zoltán Baranyai et Alexandre Eckhardt. III. Année. No. 3—4.

Hóman Bálint: A magyar történetírás első korszaka. A szerző a középkori történetírás jellemzése után a Szent László korabeli *Gesta Ungarorum* jellemzésére tér át, melyet későbbi krónikák átvételeinek alapos és gondos forrástanulmánya által szerzőnknek sikerült, ha nem is teljes egészében, de jellemző töredékeiben rekonstruálni. E mű a *gesták* műfajához tartozik, még pedig e nemben a középkor jobb alkotásai közé. Mi magyarok hálásak lehetünk írójának ősi legendakinésünkből megőrzött becses részleteiért és azért a benne fennmaradt értékes történelmi anyagért, mely a X. és XI. századnak a magyar nemzetre és az Árpád-házra vonatkozó élő hagyományait tar-

talmazza. A következő század magyar történelmi alkotásaiból *Anonymus Gesta Hungarorum*-a emel kedik ki. Miként Szent László úgy Béla király udvari történetírója is méltóképen foglal helyet a középkor jobb történetírói között. Ha forrásérték tekintetében talán nem is érik utól a pusztá eseményregisztráló annálistákat, de határozott írói egyéniségek, hű kifejezői koruk eszmevilágának s annak a francia hatás alatt álló irodalmi ízlésnek, mely koruk magyar királyi udvarában divatos volt. — *Tronchon Henrik: A magyar irodalom Franciaországban.* Áttekint a magyar szellemi élet nyomain Franciaországban, kezdve Voltaire és Rousseau magyar ismeretségén. Irodalmunk iránt komolyabb és számbavehetőbb érdeklődés azonban csak 1850 után tapasztalható Franciaországban, amikor a magyar emigránsok ott divatba hozzák a magyarbarátságot. Ezen a réven lassankint megismerik irodalmunkat és művészetünket is. — *Melich János: A régi magyar nyelv hatása a tót nyelvre.* A magyarban 600—650 kötségtelen szláv eredetű szó mutatható ki, de ezek nem egy, hanem legalább is öt szláv nyelvből valók (orosz, bolgár, szerb, horvát, tót, esetleg cseh). A szláv kölcsönzéseknek ez a nyelvek szerint való különválasztása csak a legújabb időkben történt meg. Summás vizsgálataknak a tudománytörténetin kívül politikai okai is vannak: pán-szláv tendencia nyilvánul meg benne. Am e kollektív módszer nemcsak igazságtalan, hanem téves eredményekhez is vezet. *Tolnai Vilmos* szembeállítván a magyar irodalmi nyelvhasználatban az eredeti és kölcsönzők viszonyát, arra az eredményre jut, hogy az irodalmi használatban 100 szó közül 88 eredeti s csak 12 kölcsönző, ebből csak három szláv eredetű. Másfelől azonban arról sem szabad megfeledkezni, amit a magyartól egyes szláv népek kaptak akár nyelvi, akár egyéb szellemi téren. A bűvárlatnak ezt a részét a szláv tudomány egészen elhanyagolta. *Hu-*

jer Oldrich kiváló cseh nyelvész csak nemrég panaszkolta egyik munkájában, hogy a cseh nyelv kölcsönszavai máig sincsenek kutatva. A többi szláv nyelvekben sincs különben. A szláv filológia eddig csak eredeti, indoeurópai örökség számbavételén dolgozott, az idegen kölcsönzés nem érdekelte. A magyar filológia a 19. század második felében kezdte kutatni a magyar befolyást a különböző szláv nyelvekre (*Halász Ignác, Melich János, Munkácsi Bernát* az északi és déli szláv nyelvekre, *Divéky Adorján* a lengyel, *Csopey László* és újabban *Bonkáló Sándor* a kisorosz nyelvekre gyakorolt befolyást kutatták), de eredményeik a külföld előtt ismeretlenek maradtak. Ezért mondhatta egy, különben oly kiváló tudós, mint *A. Meillet*, hogy „a magyar nyelv tele van török, szláv, német, latin kölcsönzőkkel, míg viszont a magyar nem gyakorolt a szomszéd nyelvekre csaknem semmi befolyást.” Az utóbbi időben azonban már idegen (nem magyar) tudósok is akadnak, akik a magyar nyelvnek ilyenmű hatását kutatják. Így pl. a lengyel *Brückner Sándor*, a berlini egyetemen a szláv filológia nyug. tanára nem rég alapos tanulmányt írt az *Ungarische Jahrbücher*-ben (1924) a magyar és lengyel kultúrkapcsolatokról s a lengyel nyelvben 100-nál több magyarból származott kölcsön szót mutatott ki. A svéd *Hannes Sköld*-nek pedig a múlt évben megjelent tanulmánya (*Ungarische Endbetonung*) a szerb és horvát nyelv magyar elemeivel foglalkozik s belőlük a magyar hangsúlyozás történetére érdekes következtetést von le. *Melich* nemrég az orosz nyelv honfoglalás előtti magyar kölcsönszavaival foglalkozott, jelen tanulmányában a tót nyelv magyar jövevényeit tárgyalja abból a szempontból, hogy milyen régi benne a magyar hatás. Bár erre vonatkozólag igen érdekes történeti adatok is vannak, *Melich* tisztán nyelvi téren vizsgálódik. (Folytatása a jövő számban.) — *Eckhardt Sándor: Franciák Magyar-*

országban a forradalom idején. A francia forradalom idején Magyarországon tartózkodó francia személyes agitációiról. — *Fokos Dávid: A zürjének nemzeti újjászületése.* A zürjének a mai Szovjetországban számos iskolájukkal, élénk irodalmi működésükkel öntudatosan haladnak előre a nemzeti újjászületés útján. — *Rácz Lajos: Francia hatás a magyar protestántizmusban* (folytatás.) *Szeneci Molnár* francia eredetű zsoltárai és daltalmai, *Kálvin*-fordítása; *Apáczai Csere* törekvései *Descartes* eszméinek és *Ramus* tanainak meghonosítására. — *Kastner Jenő: Az olasz filológia multja és jövője Magyarországon.* Áttekintés a kérdés történetén. — *Eckhardt Sándor: Manekine, Salamon magyar király leánya.* Jegyzetek a Magyar Könyvszemlében Lukacsicstól ismertetett turini kézirat-hoz. — *Tóth Béla: Jókai francia fordításainak margójára.* Jókai francia sikerei nem tiszta irodalmi természetűek. Egyrészt politikai okokra vezethetők vissza, másrészt pedig arra a körülményre, hogy műveiben a francia publikum bizonyos fokú exotikumot keresett. Irodalmi értékét a franciák közül *Boissier Gaston* nagy átértéssel és találó szavakkal jellemzi. — *Lukinich Imre: Sayous Edvárd levele Csengery Antalhoz.* — A kritikai rovatban *Baranyai Zoltán* kiváló szaktudással bírálja *Jean Vic* könyvét (*La littérature de guerre*).

Dr. Csúry Bálint.

REVUE DE HONGRIE. Bpest. XIX. Année. Tome XXXIV. 1926 július—augusztusi szám.

Wlassics Gyula: A kisebbségek védelme és a nemzetközi biztosítékok című értekezésében arra mutat rá, hogy a lanyha kezelés mellett, amelyben a Nemzetek Szövetsége a kisebbségek védelmét részesíti, az illető államok saját belső kérdésüknek tekintik a kisebbségek kérdését. A kisebbségek védelmének mai rendszere teljesen csődöt mondott, amit eléggé mutat az, hogy a 19 pa-

naszból, amelyet az utódállamokbeli magyarság eddig a Nemzetek Szövetségéhez intézett, csak egyetlen egy esetben látta helyén valónak a genfi fórum a közbelépést. Nem elég a kisebbségek lojalitását hangoztatni, hanem az illető kormányoktól is meg kellene követelni a szerződések lojális betartását.

C. Hartley Grattan: Grey és az 1914. évi válság c. cikkében kimutatja, hogy a volt angol külügyminisztert a francia rokonszenv és befolyás készítette arra, hogy országát a háborúba vigye. *Huszár Vilmos: A világháború eredete.* A világtörténelemben nincsen párja annak a komédiának, amelyet az antant játszott, hogy a háborús felelősség kérdésében megtevesse a világ közvéleményét. Ezt a komédiát azonban csak egy ideig lehetett játszani. Még francia írók is közreműködtek a hazug beállítás diszkreditálására s ma már Amerika népe is tisztában van vele, hogy felültették, mikor az igazság nevében követelték közbelépését a háborúba. Most *Barnes* amerikai professzor 735 oldalra terjedő, hatalmas munkában mutatja ki, hogy a világháborút a francia-orosz összebeszélés okozta, amivel a szövetségesek idealista frazeológiájának hamissága egyszerűen mindenkorra be van bizonyítva. *Horváth Jenő: Metternich herceg és Palmerston* c. cikkében az angol-orosz középeurópai vetélkedések kezdetével foglalkozik.

Tome XXXV. 1926. szeptember, *Berzeviczy Albert: Apponyi Albert gróf tevékenysége az Interparlamentáris Unióban.* A nagy magyar államférfi 80-ik születésnapja alkalmából annak a nagyszabású nemzetközi tevékenységnek, amelyet hazája érdekében évek hosszú során át kifejtett, egyrészt mutatja be a tudós cikkíró, vázolván az Interparlamentáris Unióbeli munkásságát. *Marchali Henrik: A bűnösök* c. cikkében *M. Margueritte*-nek hasonló című munkáját ismerteti, megállapítván, hogy a szerző, bár elismeri tarthatatlanságát annak az antant részéről jövő megállapí-

tásnak, mely szerint egyedül Németországot terheli a felelősség a világháborúért, ennek következményeit mégsem vonja le minden tekintetben. *Baldacci Antal: Az adriai — balkáni egyensúly* címen arra mutat rá, hogy Montenegro a francia politika, megszegve adott szavát, azért áldozta fel, hogy Franciaország Nagy-Szerbia által sakkban tarthassa Olaszországot. *Horváth Jenő: Metternich herceg és Palmerston* c. cikkének befejező részét kapjuk, mely Metternichnek a londoni osztrák követtel folytatott levelezése alapján az angol-orosz közép-európai vetélkedés kezdetére világít rá.

Tome XXXVI. 1926 október. *Alcide Ebray: Az Egyesült Államok, a háború és a béke* c. nagyérdekű tanulmányában a nagy amerikai köztársaságnak a háborúba avatkozása kérdésével és a békekötések alkalmával tanúsított magatartásával foglalkozik. Ismeretes az egykori francia diplomatának neve, nagy feltűnést keltett könyve után: A tisztességtelen béke, amely akkora ellen-szenvet váltott ki őszinte szókimondása miatt, hogy Franciaországban nincs is könyvárusi forgalomban. Rámutat arra, hogy a szövetségesek megszegték szavukat Németországgal szemben a fegyverszüneti szerződéssel, amikor a birodalmat lefegyverezték, hogy aztán bármint békét rádkitalhassanak. Barnes már előbb ismertetett könyve kapcsán kimutatja, hogy a német tenger-alattjáró háború csak ürügy volt Amerikának a közbelépésre, s az utóbbit Wilson két munkatársa: Page londoni követ és a hírhedt House ezredes, valamint az amerikai háborús nagyipar erőszakolta ki. Jellemző, hogy Wilson meghazudtolásával Északamerika nem írta alá a békeszerződéseket és máig sem lépett be a Nemzetek Szövetségébe. Az 1919. évi orosz békéért első sorban Wilson felelős, aki kapitulált a szövetségesek előtt, csakhogy eszméje: a Nemzetek Szövetsége megvalósuljon. *Berzeviczy Albert: Apponyi Albert gróf tevékenysége az In-*

terparlamentáris Unió-ban cím alatt befejezi az előző számban megkezdett cikket, hangsúlyozva, hogy a nagy magyar államférfi e működésével megbecsülhetetlen szolgálatokat tett hazájának. — *Werkmann Károly báró: Csehszlovákia megszületése.* Masaryk csehszlovák köztársasági elnök „A világorradalom“ c. könyve alapján kimutatja, hogy egész a háború végső szakáig a szövetségesek benne csak a forradalmárt látták, akit érdekeik szerint használtak fel. *Huszár Vilmos: A titkos diplomácia árnyékában* c. cikkében Isvolski orosz külügy-miniszter, majd párisi nagykövet döntő jelentőségű szerepével foglalkozik a háború előkészítésében.

B.

ROMÁN FOLYÓIRATOK. 1. Cele trei Crisuri. Revista de cultura. Director-fondator: Gheorghe Bacalogu. Anul VII. Nrul 6-9.

A Nagyváradon megjelenő tekintélyes román folyóirat az utóbbi hónapokban kettős számokat adott ki. A június—júliusi szám vezető cikkében *Bacalogu György* ezredes a román lelki egység kiépítésének szükségéről értekezik. Éles vonásokkal vázolja meg azt a szakadékat, mely a lelkiek terén az okiráltságbeli és az erdélyi románság között tántog. Keserű hangon emlékezik meg arról a politikálási hóbortorról, mely a románság lelkét a háború után megülte és a közművelődési és erkölcsi kérdéseket a napi politika posványába taszította. A kisebbségek szilárd egységét állítja oda példaként a románság elé, mondván: „*Mig a románság körében valósággal dühöng a testvérvizsaly, a kisebbségek nemzeti ügyeik és érdekeik védelmére zárt egységben vonulnak fel.*“

E sorok írója cikket közöl *Román-magyar népnyelvi kölcsönhatások* címen, melyben mintegy huszonhárom székely tájszó román eredetét mutatja ki. A tájszavak nagyrésze Kriza János *Vadrózsák* című székely népköltési gyűjteményének tájszótárá-

ből való és azok betűrendben a következők: 1. *Balán*: szőke szőrű juh. Románul *bălan*: szőke, fakó. 2. *Belicze, bōlicze*: tiszta fehér bárány, melynek a szeme körül nincs meg a szokott gyűrűkarkika. (Háromszék.) Románul *ba-lea*: hab, tajték. (Magyarban is használatos: „fehér, mint a tajték.”) 3. *Berbecs*: kos. (A Magyar Tájszótárban is.) Vö. román *ber-bece*: kos, ürü, bak. 4. *Butuk*: hordozható lábkalóda (Udvarhelyszék.) Nagybórára tuskóból, egyébre nem használható fönkökből készül. Vö. román *butuc*: tuskó, cölöp, tő, továbbá békó, lánc és mint módhatározó — „keményen.” (A gondolat és jelentésbeli rokonság nyilvánvaló, ha a csizmahúzás *nehézségeire* gondolunk.) 5. *Csobány*: juhászkutya. (Udvarhelyszék.) Vö. *cioban*, mely románul „juhász”-t jelent. 6. *Csoma*. Gyakran hallani — írja Kriza —: „*Hogy a csoma vigyen el!*” S megjegyzi: „talán *pestis?*” Vö. román *ciuma*: pestis. 7. *Gránicza*: bükk, vagy cserfajszindely (Háromszék). *Gránitá* románul, „határ”-t jelent. A kölcsönzés talán azzal magyarázható, hogy a *bükk és csererdőségek nagybórára a határon kerültek el*. 8. *Jerke* (egy éves kecske Háromszéken) összefügg az Erdélyben gyakori *Iercan* névvel? 9. *Kacsula*: „játék a gyermekeknek, egy t. i. állva lábai elé veti *sapkáját*, a többi társak el akarják előle rugni, ő gondosan igyekszik azt lábával megakadályozni s aki elrughatja, némi előnnyel bír.” (Udvarhelyszék.) Vö. a román *căciula*: sapka. 10. *Kapill* (MTsz) törvénytelen gyermek a román *copil* (gyermek) szóból. 11. *Kirlán*: éves bárány (Marosszék). Vö. román *cârlan*: bárány, esikó. 12. *Mióra*: éves bárány (Udvarhelyszék) a román *mioară* (bárány) szóból. 13. *Mutuj*: szóatlan, míveletlen, dúrva — gyermek (Háromszék) a román *mut* (némá)-ból. 14. *Nanáds*: aki a legénynek leányt, a leánynak legényt szerez közbenjárása által. (Udvarhely.) Vö. román *nănaș*: násznagy, keresztapa. 15. *Nemáj*, *mit máj*: miért? „Nemáj veszte-

getöm reá a szót”, vagy „mit máj vesztegetöm stb.” (Udvarhelyszék.) Vö. a román „nu mai”. 16. *Nunta*: menyegző (Hétfalu) a hasonló jelentésű román „*nunta*”-ból. 17. *Povesztál*: fecseg (Magyar Nyelvőr 43. évf. 167 l.) A román „*a povesta*” (mesélni) igéből. 18. *Rózsnyicze malom*: kézi malom és kásátörő malom; pusztai építetlen malmot is neveznek így. A hasonló jelentésű román „*răjnița*”-ból. Már Kriza megjegyzi: „Oláh eredetű szó Udvarhelyszéken.” 19. *Szemunczia*: „elment minden szemuncziástól” = úgy elment, hogy egy *magja* se maradt. (Udvarhelyszék.) A román „*sămuntă*” (mag) szóból. Kriza megjegyzi: „Oláh származású szó.” 20. *Szpurkát*: csunya, piszkos” értelemben Szalontán is hallani s újabban Sipos Domokos *Istenem, hol vagy?* című elbeszélés-kötetében is előfordul. (Kalácska kiadása, Kolozsvár 1923.) A hasonló jelentésű román (tisztátalan, ronda) „*spurcat*”-ból. 21. *Szuráta*: leányját, vagy drusza. (Udvarhelyszéken ritkán.) Valami úton-módon a román (férjhezett), „*surata*”-ból. 22. *Tácsó, tacsó*: bámész, málészájú. *Tácsog*: szájátva báméskodik. *Betácsol, letácsol* vkit: elnémit. (Háromszék.) Valamennyi a román „*tace*” (hallgat) igéből.

Ugyancsak ebben a számban Váth János megkezdi részletes közművelődési krónikáit Budapestről s a folyóirat szerkesztőségére 2500 lejes pályázatot hirdet valamelyik nyugat-romániai város néprajzi adatainak összegyűjtésére. A pályázat érdekessége az, hogy *nem tesz különbséget az együttlakó népek között és egyéges néprajzi munkára hívja fel az érdeklődőket*. A szemleiratban a *Pásztortűz, A Hírnök, Vasárnap* és *Korunk* című erdélyi magyar folyóiratokról találunk ismertetést.

A 8–9-ik szám érdekessége *Kristóf György dr.* kolozsvári magyar egyetemi tanár cikke, melynek címe: *Balassa Bálint és a román népköltészet*. A cikk teljes magyar lírikusunknak azzal a két versével foglalkozik, me-

lyekről köztudomású hogy román népdalok zenéjére és mintájára íródtak. Kristóf egyetemi tanár tanulmánya végén felszólítja az illetékes román tudós köröket, hogy kutassák fel a szóban forgó két román népdalt, melyeknek első sorait a magyar bibliográfusok így olvasták: „Savu, mă, lasă 'n casă fata” és „Ciobănița românăcă își plângea ocle rătăcite.” Megjegyzi, hogy a jelek után itélve, a két népdal a XVI-ik században közismert volt. Az utóbbi valóban ismeretes még ma is és muzsikája egyik legművészebb alkotása a román népzene.

Péchy-Horváth Rezső jugoszláviai közművelődési leveleinek közlését kezdi meg. Első levelében megállapítja, hogy a jugoszláviai szláv kultúra határozottan hanyatlásnak indult és egészen elszigetelődött. Míg Romániában az országoló faj közművelődésének képviselői kisebb-nagyobb mértékben kapcsolatot kerestek és találtak a kisebbségi közművelődés pionírjaival, addig Jugoszláviában a szláv írók és művészek hegeszen tartózkodnak kisebbségi kollégáiktól. A kisebbségi közművelődés szószólói ismételtelen közeledtek szláv testvéreikhez, de visszautasításra találtak. A kisebbségeket sújtó kulturális elnyomatás alól az ottani románság sem kivétel. A jugoszláviai siralmas állapotokra nézve jellemző, hogy a magyarság hat napilapja közül megmaradt négy napilap is élet-halál között vergődik és Jugoszlávia egyetlen valamire való magyar folyóirata, a *Vajdasági Kultúra*, alig két hónapi lét után kénytelen volt beszüntetni megjelenését. A jugoszláviai magyar, román és német kisebbségi írók tudják, hogy csak saját nemzeti közművelődésük fentartása biztosíthatja létüket, a nagy nyomor elől azonban kénytelenek egyre számosabbban külföldre költözni. Míg Erdélyben a régi magyar irodalmi egyesületek folyton-folyvást erősödnek, Jugoszláviában egyetlen kisebbségi irodalmi egyesület sincsen.

Különös jelenség, hogy a szláv és magyar aktivisták és dadais-

ták nagyszerűen megértik egymást. Az aktivisták *Csuka Zoltán* vezetése alatt állanak s főfőszük Ujvidék, ahol *Űt* című folyóiratuk is megjelenik. A dadaisták vezére a nagybecskereki származású *Tokin Boskó* s székhelyük Belgrád. Sajátos mozgalom a *Zenit* címen közismert zágrábi folyóiratról elnevezett és *Mikics* parancsszavára hallgató *zenitizmus is, mely híven a pánszláv történelembőlcsülethez, Európa balkanizálását (elszlávosítást) tűzte ki céljául*. Hasonlóan a nagy szláv gondolatot szolgálja a jubiláló *Matica*-közművelődési egyesület is, melyet még a régi magyar uralom alatt alapított a pánszláv mozgalom, Megannyi jele annak, hogy az erdélyi magyar közvéleményben tért hódító magyar-román egymásraultalság és együttműködés gondolata életrevaló programm, mert a nagy szláv egység valóban fenyegető veszedelem.

2. FAMILIA. *Megjelenik havonta egy szerkesztő bizottság vezetése alatt Nagyváradon. Szerkesztője: M. G. Samarineanu. I. évf. 1-5. szám.*

A folyóiratot M. G. Samarineanu alapította ez év elején, aki évekkkel ezelőtt a *Cele trei Crișuri* főszerkesztője volt. Régi híve a magyar-román közeledésnek s mint ilyen, Bacaloglu ezredes tanítványa. Az imperiumváltozás kezdetén nagy erőfeszítések árán összehozott egy egyesületet, mely *Erdélyrészi Hivatásos Írók, Ujságírók és Művészek Egyesületének* nevezte el magát és Nagyváradon alakult meg. Célja lett volna, hogy *nemzetiségre való tekintet nélkül kebelébe tömörítse az erdélyrészi hivatásos írókat, ujságírókat és művészeket*, hangsúlyozva a magyar-román érdekközösséget. Magyar elnöke *P. Gulácsy Irén*, román elnöke pedig *M. G. Samarineanu* lett. Csakhamar be kellett látnia, hogy túlkorán kezdett a lelkek kiegyenlítéséhez és anélkül, hogy egyetlen lépést tehetett volna előre, megalkulása után rövidesen összeomlott.

Ilyen előzmények után bárki azt hihette, hogy a *Familia* is a régi békülékeny szellemben fog megindulni. Sajnos azonban már a kezdet-kezdetén rossz jelben született meg. Mint ismeretes, a múlt század második felében *Familia* címen már jelent meg Nagyváradon *Vulcan József* szerkesztésében egy román közművelődési folyóirat, mely a maga korában Magyarország egyetlen román irodalmi orgánuma volt. Samarineanu folyóirata ezt a lapot akarta feléleszteni, Vulcán József özvegye azonban az első szám megjelenése után tiltakozott az ellen, hogy a nagyrabecsült nevet más alapítás elkölcsönözze és súlyos erkölcsi kihágásnak minősítette a lapcím átvételét. Eredménytelenül. A lap megjelenik és úgy látszik, hogy alapos munkát kíván végezni. A magyar irodalomból is közöl fordításokat. Első öt számában a következő magyar fordításokat találjuk: *Karinthy Frigyes — Földrajzóra 2842-ben Emin Asantól* (George A. Petre) és *Rákosi Viktor — Az alapító J. Constanivescu-Delabaiatól*. A 3-ik számban Tabéry Géza rövid életrajzi ismertetést ír Karinthy Frigyesről. Ismertetésében többek között *Igy irtok ti* című kötetével kapcsolatosan a következőket írja: „Az első kiadás két hónap alatt elfogyott, a kiadó kénytelen volt újabb kiadást készíteni s azóta a még újabb kiadások egymást érik. Karinthy Frigyes neve egyszerre egész Magyarországon ismertté lett. *A napilapok zsiros honoráriumokat fizettek apró novelláiért és cikkeiért*, melyek útjában megannyi napirendű levő problémát tárgyaltak. Karinthy azonban nem hitte el magát. *Nem sietett a népszerűséget apró pénzre váltani!*”

Szerény véleményem szerint ez az állítás nem állja meg a helyét, mert alig van magyar író, aki magát jobban tudná adminisztrálni, mint éppen Karinthy Frigyes. Értékét nem lehet kétségbe vonni, de megvan ökelmének is a maga helye az új magyar irodalomban és szilárd meggyőződés-

sem, hogy — mint azt Tabéry Géza teszi említett cikkében — *Karinthyt nem volna szabad az idegen nyelvű olvasók előtt Mikszáth és Gárdonyi mellé állítani*, mint ahogy szellemben és eszjárásban nem is sok köze van azokhoz. Megfontolandó, hogy a román olvasó az ilyen ismertetésekből alkotja meg véleményét a magyar írókról és kár volna hiú dicsekvésből, vagy baráti elfogultságból olyan írókat bemutatni a magyar eszjárás képviselőiként, akik ismertek és valóban nagyon sok pénzt keresnek ugyan, de még elszámolni valójuk van a mélyről fakadó magyar hagyományokkal és magyar gondolkozással. Miért állítjuk be a román olvasó előtt Karinthyt a magyar Caragialénak, mikor ez a kitüntetés Mikszáth Kálmánt illeti meg? Ezt a megjegyzést azért láttam szükségesnek, mert a *Familia* a cikk közlésével egyidőben bejelenti, hogy Tabéry Géza állandó munkatársainak sorába lépett.

A lap 4-ik számában *Petrescu Cézár* ír vezető cikket a *Földirodalma* címen. Vitatja, hogy az úgynevezett „modern” irodalomnak vissza kell térnie a természet szépségeihez, az anyaföldre. A moldvai, magyaralföldi és bajorországi paraszt eszjárása azonos és csak ezeknek szelleméből virágozhatnak ki az az egészséges és törvényes internacionalizmus, mely az emberi szolidaritás elvét van hivatva hirdetni az irodalomban. *Emin Asan* (George A. Petre) elismeréssel emlékezik meg arról a Magyarországon behozott és teljes szigorral gyakorolt törvényről, mely a pornográfát bünteti és hasonló törvény megszavaztatását sürgeti Romániában is.

Vannak tehát cikkek, melyek a magyarságot tárgyilagosan emlegetik a *Familia* hasábjain, ugyanakkor azonban érthetetlen, hogy az 5-ik szám, a Nagyváradon megalakult Eminescu-szobor-bizottság megalakulásáról és előkészítő munkájáról írva, annak tagjai közül tendenciózusan kifelejtji a magyar írókat és művészeket. Miért? Hiszen a bizottság tagjai-

nak sorában Tabéry Géza is helyet foglal, kinek irodalmi közreműködését kevéssel azelőtt nagy örömmel jelentette be olvasóinak a szerkesztőség. Szeretnénk hinni, hogy itt semmi hiba nincs a kréta, — illetve az őszinteség körül.

Keresztúry Sándor.

SZAZADOK. 1925. 7—8. sz. *Redlich Oswald:* Savoyai Jenő herceg. R. O. bécsi egyetemi tanárnak, a bécsi tud. akadémia elnökének a M. Tört. Társulatban 1925. jun. 8-án tartott előadása. A Habsburgok kiváló hadvezérének és államférfiának rövid és meseteri jellemzése. — *Balogh Jolán: Mantegna magyar vonatkozású portréi.* Mantegnának, az olasz quattrocento egyik legnagyobb arcképfestőjének Janus Pannonius és Mátyás király portréiról s azok másolatairól írt nagyon becses és kimerítő művészettörténeti tanulmány, mely gazdag irodalmi anyag felhasználásával készült, 14 kép illusztrálja az értekezést 8 táblán. — *Herzog József* folytatja és befejezi az előbbi füzetben említett értekezését. — *Történeti irodalom. Házi Jenő: Sopron sz. kir. város története.* I. rész. 2—3. kötet Oklevelek 1407-1452. (Sopron. 1923—24.) *Mályusz Elemér* nagy elismeréssel szól a szerkesztő munkájáról s arról az áldozatkészségről, mellyel a város történetirodalmunkban hiányt pótló anyag megjelenését lehetővé tette. — *Payr Sándor: A dunántúli ev. egyházkerület története.* I. kötet. (Sopron. 1923.) *Ism. Szelényi Ödön.* A hatalmas (932 l.) kötet az 1522—1647. évek történetét foglalja magába s mintegy összefoglalása, rengeteg új adattal bővítve, szerző évtizedes egyháztörténeti munkásságának. Külön tárgyalja az egyes egyházközségek s külön az egyházkerület általános történetét s így elkerülhetetlenek a gyakori ismétlések. — *Emlékkönyv Berzeviczy Albert írói munkásságának felszázados évfordulója ünnepére.* (Pécs 1925.) A miskolci (eperjesi) jogakadémia volt és jelenlegi tanárai írták e kötetet annak meg-

ünneplésére, hogy B. A. 50 évvel ezelőtt az eperjesi jogakadémia tanáráként kezdte meg pályáját. Szerkesztette *Bruckner Győző.* A dolgozatok javarészből a jogtudományok körébe tartoznak. Tört. tárgyuak: Horváth Ödönnek Bredeczky Sámuelről írt életrajz-részlete; *Bruckner Győző:* A Thököly-család késmárki magánföldesurasága; Putnoki Béla: Igazságszolgáltatásunk a céhek idejében. — *Heischmann, E.: Die Anfänge des stehenden Heeres in Oesterreich.* (Wien. 1925.) Gazdag levéltári anyag feldolgozásával rajzolja a zsoldos katonaságból az állandó hadseregre való átmenetet, mely a XVI. sz. végén és a XVII. elején ment végbe. Az ismertető (-ó -6) a munka érdemeinek elismerése mellett kifogásolja, hogy a magyar viszonyok nem találtak megfelelő méltánylásra, melyből hibás megállapítások következtek. — *Eckhart Ferenc: A bécsi udvar gazdasági politikája Magyarországon Mária Terézia korában.* (Bp. 1922. Budavári Tud. Társ.) Szerző elsősorú munkát végzett, midőn e kötetben gazdag levéltári anyag s az eddigi földolgozások alapján kerek képet ad Mária Terézia gazdasági politikájáról, mely Magyarországot Ausztria gyarmatává igyekezett süllyeszteni. Ismeretője (Paulinyi Oszkár) kiemeli, hogy a munka a lehető legalkalmasabb arra, hogy egy széleskörű munkaprogramnak kiinduló pontja legyen. Nehány éve van már szeminárium, melyben a gazdaságtörténeti kutatás állandó otthonra talált s melynek munkássága e kérdést részleteiben is megvilágíthatja, csak legyen tényező, mely a munkák kiadását lehetővé tegye. — *Kapossy János: F. A. Hillebrandt, 1719—1797.* (Bp. 1924. Budavári Tud. Társ.) Hillebrandt 1757-ben került a m. kir. udv. kamara építészeti állásába s közel négy évtizeden keresztül csaknem minden állami és magánépítkezéssel egybe van forrva neve. A pozsonyi vár építése, számos pozsonyi palota, a budai kir. palota, a nagyváradai püspöki palota és székesegyház, stb. mind

az ő művészetének bélyegét hordozzák. Kapossey e vázlatá, mely levéltári kutatások alapján sok új adatot ad, igen alkalmas arra, hogy egy általa megírandó nagy monografia alapjául szolgáljon, mely sok tekintetben előre fogja vinni a XVIII. sz. építéstörténetét. — *Beniczky Lajos visszaemlékezései és jelentései az 1848—49-iki szabadságharcról és a tót mozgalomról.* Sajtó alá rendezte *Steier Lajos.* (Bp. 1924. M. Tört. Társ.) Ismerteti *Miskolczy Gyula.* Ez emlékiratok szerzője, mint honvédezéses s mint a bányavidék kormánybiztosa előkelő szerepet játszott a szabadságharcban s visszaemlékezései már ez okból is elsőrangú fontosságúak. A világosi fegyverletétel után várfogságban írta emlékiratait, melyek készülését a bécsi kormányhatalom élénk figyelemmel kísérte. Örök kár, hogy a tót mozgalmakra vonatkozó följegyzések 1849. jan. 5-től a szabadságharc végéig terjedő része elkallódott. Beniczky mint kormánybiztos a pánszláv agitációt a Felvidéken szépszerével ártalmatlanná tette s Görgey téli hadjáratától kezdve a világosi fegyverletélig Görgey mellett volt, mint törzstiszt s nem egyszer nyert fontos megbízást. Némileg csökkenti az emlékiratok értékét, hogy őrei részére készített memorijaiban szerepét néhol szépíteni igyekezett, ami a megbízhatóság rovására írható, bár Beniczky őszinteségében nincs okunk kételkedni. Kiegészítik az emlékiratokat Beniczky 1848—49-iki hivatalos jelentései, melyek mellett Steier az Almácssy-féle összeesküvés fontosabb irományait is felvette kötetébe, melyekből kitűnik, hogy Asbóth Lajos volt honvédezéses anyagi érdekből történt árulása juttatta börtönbe az összeesküvés résztvevőit, köztük Beniczkyt is. Az ötven ives kötetet, melynek kiadásáért a M. Tört. Társulatot elismerés illeti meg, terjedelmes összefoglalás és életrajz előzi meg. — *Gróf Tisza István munkái.* 4. sorozat. II. kötet. Levelek. (Bp. 1924. M. Tud. Akad.) E kötet Tiszának 1914. jun.-dec.-i levelit

tartalmazza s mint kútforrás egyaránt fontos a magyar belpolitika szempontjából, valamint külpolitikai tekintetben is. E levelekből látszik, hogy Tisza a monarchia külpolitikájának egyik legfontosabb tényezője volt. Román szempontból különös érdeklődésre tarthatnak számot a román nemzetiségi képviselőkkel és főpapokkal az iskolaügy, közgazgatás és igazságszolgáltatás kérdéseiben folytatott tárgyalások, valamint Tiszának Berchtoldhoz, Buriánhoz s Czernin bucaresti nagykövethoz intézett levelei. (Ismerteti -ch -e.) — *Breit József: A magyarországi 1918—19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története.* I. kötet. (Bp. 1925. Hadtört. Levéltár.) Szerző hivatalos adatok alapján, mint katona, főként katonai szempontok előtérbe helyezésével minden szépítgetés nélkül írja meg a forradalom és kommunizmus történetét. — A *Tárc*-ban *Arday Pál: Borsod megye szerepe a hegyaljai zendülés idején* címmel érdekes adatokat találunk az 1697. évi fölkelés Borsod megyei részéről, valamint a zendülés leverésére küldött katonaság által okozott és soha meg nem térített károkról. — Végül *Lukinich Imre* meleg hangú megemlékezését találjuk *Márki Sándorról*, a magyar történetírás nagy halottjáról, ki — bár elszakadt tőlünk — de szíve visszavágyott mindig Kolozsvárra, hol életének három évtizedét élte le és nagy értékű s bámulatos mennyiségű munkáinak legnagyobb részét írta.

1925. 9—10. sz. *Angyal Dávid: Gróf Széchenyi István ifjúkori naplói.* 1814—1825. A M. Tört. Társulat kiadásában Vízota Gyula szerkesztésében jelent meg két kötetben. Ezek megjelenése alkalmából Angyal szép tanulmány keretében fejtegeti Széchenyi ifjúságának első küzdelmeit. Egy önmagát már ifjúkorától kezdve figyelő s önmaga iránt nagyon szigorú mértéket alkalmazó lélek töprengései — melyek sokszor önkínzásig fokozódtak — tárulnak elénk; ezt azonban — mint

Schaffer Károly orvostanár 1923-ban megjelent értekezésében (Gr. Sz. I. idegrendszere idegorvosi megvilágításban) teszi — psychopathiás jelenségnek, terheltségnek nevezni nem lehet s erős túlzás Széchenyit az elmezavarra diszponálnak és az „öngyilkosság kóros kényszer gondolatában“ szenvedőnek minősíteni. Az ideg-orvos diagnózisa pusztán történeti adatokon alapul s mivel a történeti adatokhoz a történettudós is jogosult hozzászólni, ez alapon szerző joggal állapítja meg hozzászólásának illetékességét. — *Kumlik Emil: Melyik pozsonyi házban alapította Széchenyi az Akadémiát?* Adatai alapján szerző megállapítja, hogy a Mihálykapu előtt álló régi kolostorépületnek emeleti legnagyobb (negyedik) termében folyt le a magasztos történelmi aktus. Ebben a házban székelt a XIX. sz. húszas éveiben a vármegyei hatóság. — *Sebestyén József: A székesfehérvári prépostság és káptalan egyházi kiváltságai.* E terjedelmes dolgozat Szt. István idejétől kezdve 1777-ig tárgyalja a nagytekintélyű prépostság és káptalan kiváltságait. A püspökség felállításával (1777.) a prépostság kiváltságos helyzete megszűnik s vagyona részben a püspökség, részben a kegyes tanítórend birtokába kerül. — *Történeti irodalom: Emlékkönyv Gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére.* (Bp. 1925.) Ez Emlékkönyv Klebelsberg nem mint minisztert, hanem mint a magyar kultúrpolitika diadalmas harcát, mondhatjuk vezérét ünnepli. Az az élénk tudományos munka, mely a tudvalevő nehézségek dacára Magyarországon főként a történelmi irodalomban folyik, igen sok tekintetben Klebelsberg érdeme, ki erőt, fáradságot nem kímélve minden életrevaló kultúrmozgalmat pártfogol, legyen az Történelmi Társulat, bécsi történelmi intézet, berlini magyar intézet, Országos Levéltár, balatoni biológiai állomás, stb. Ötven kisebb-nagyobb történeti és történeti vonatkozású értekezést tartalmaz a

40 éves kötet Lukinich Imre szerkesztésében. Az írók kivétel nélkül egyetemi tanárok és a M. Tud. Akadémia tagjai, tehát a magyar tudományos világ reprezentánsai. Helyünk nem engedi meg, hogy a gazdag anyag fölött szemlét tartsunk, pedig értékes célkitűzéseket, fontos ténymegállapításokat találunk ez értekezésekben. A kötetet *Gárdonyi Albert* ismerteti. — *Moravcsik Gyula: Szent László leánya és a bizánci Pantokrator monostor.* (Bp. Konstantinápoly, 1923.) Ism. Relkovic Néda. A munka, mely a konstantinápolyi magy. tud. intézet közleményeinek 7—8. füzeteként jelent meg, Szent László Piroska leányának, ki tudvalevőleg Komnenos János görög császár felesége volt, életét és az általa alapított kolostor történetét dolgozza föl a történelmi kútfők lelkiismeretes fölhasználásával. — *Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldos serege.* (A fekete sereg.) Bp. 1925. Szerző gondos kutatások alapján eddigi tudásunkkal ellentétben egészen új eredményekre jut. Megállapításai szerint — s érvei egészen meggyőzők — Mátyásnak volt ugyan állandó zsoldos hada, de ez csak kis számban volt gyalogos, nagyobb számban lovas s „fekete sereg“nek csak a nagy király halála után nevezték megmaradt töredékét. Ism. *Zsinka Ferenc.* — *Müller Georg, Die Türkenherrschaft in Siebenbürgen.* (Nagyszében, 1923.) Az erdélyi fejedelem és porta közötti viszonyt rajzolja főként az Erdélyi Országgy. Emlekék és a Török-Magyarokori államokmánytár kötetei alapján. — *Horváth Ödön: Bredeczky Sámuel élete.* (Bp. 1924.) Szeretettel, túlságos részletességgel megírt életrajza egy protestáns lelkésznek. Ismertetője (*Mályusz Elemér*), bár elismeri gondosságát, hibáztatja kritikatlanságáért. — *Nádor Imre és Weyde Gizella: Die zweihundertjährige Dreifaltigkeitskirche in Pressburg.* (Bratislava, 1925.) A pozsonyi Szentháromság-templom és kolostor 200 éves jubileumára készült alkalmi füzet. Sok új adata

mellett az Akadémia alapításával való kapcsolataért (l. fentebb Kumlik cikkét) megérdemli érdeklődésünket.) — *Divald Kornél: Felvidéki séták.* (Bp. Szt. István-Társ.) A Felvidéki ismert műtörténésznek 20 évi vándorlásáról és gyűjtéséről szóló memoárszerű kalauz Felső-Magyarország régészeti emlékeiben. — *Mohácsy Béla: A m. kir. államvasutak a világháború alatt.* (Bp. 1925. Hornyánszky V.) Szakszerű vázlat a magyar vasutak teljesítőképességéről a világháború alatt. — *Miskolczy István: A közlekedési kereskedelem története.* (Bp. 1926. Szt. István-Társ.) Népszerű modorban, a nagyközönség részére készült összefoglalás. *Gárdonyi Albert*, bár érdemeit méltányolja, rámutat hiányaira s arra, hogy a formába öntése nem elég gondos. — *Hermann Wendel: Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit.* (Frankfurt. 1925.) Ez ötven íves kötet azt a gondolatot akarja bizonyítani, hogy Jugoszlávia alakulása a történeti erők természetes hatásából következett s a délszláv népek nemzeti egységének s az összetartozás tudatának következménye, amely tudat nemzedékeken keresztül megvolt bennük. *Miskolczy Gyula* szerint az előtt, aki a délszláv népek történetét ismeri, tisztán kell, hogy álljon e tétel hamis volta, mivel kétségtelennek látszik, „hogy a jugoszláv államot egyetlen népelemének a szerbségnek, bámulatraméltó imperialista ösztöne hozta létre.“ — A *Tárcá*-ban *Lukinich Imre* 1925. évi főtitkári jelentése, *Aladáy Antal*-nak a magyar protestáns egyháztörténelem érdemes munkásának és nesztorának, *Zsilinszky Mihály*-nak ravatalánál mondott búcsúztatója és *Lukinich Imre* megemlékezése található *Szentkláray Jenő*-ről. Értékes és nagyterjedelmű irodalmi működést fejtett ki a Bánság történetére vonatkozólag. Temesváron hunyt el mint a csanádi egyházmegye nagyprépostja.

Dr. Ferenczi Miklós.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI SZEMLE. (Világproblémák a legújabb természettudományos könyvekben és folyóiratokban.)

1. *Hörbiger* számos égi tüeneményt, továbbá a csillagok és Naprendszerünk keletkezését a világtérben jelenlevő, különböző nagyságú jégtestekkel magyarázza.

Prey prágai csillagász volt az első, aki *Hörbiger* glaciálkozmogoniáját (V. ö. Olasz, Világproblémák 16—18. l.) diadalútjában megállította. Mivel a glaciálkozmogonia főleg a laikusra hat nagy vonzerővel, szükség volt egy olyan könyvre, mely minden, a glaciálkozmogoniától saját érdekében megszólaltatott tudományágat szakvéleményre kényszerít. Egy ilyen könyv megírására *Kienle, Nölke* és *Hoffmeister* csillagászok, *Hummel* geológus és *Kühle* meteorológus vállalkoztak s „*Weltentwicklung und Weltelehre*“ címen (Die Sterne kiadása. Berlin-Potsdam. Ára 5.50 márka) nemrégiben ki is adták. Aki a könyv különben is nagy erudíciót nyújtó fejezeteit figyelmesen átolvassa, csodálkozni fog ama merészségen és lelkiismeretlenségen, mellyel *Hörbiger* és hívei a glaciálkozmogoniát mai napig is népszerűsítik.

2. *Russel* szerint egy csillag nem-világító ködtömegből képződik, összehúzódása után lassanként izni kezd s mint vörös óriáscsillag láthatóvá lesz. Következő fejlődésében hőemelkedéssel kapcsolatosan összehúzódik mindaddig, míg az összehúzódás nem képes már a kisugárzás által okozott hővesztés pótlására. A csillag végre u. n. törpe állapotába lép, hogy aztán egészen kihűljön.

A csillagok fejlődését magyarázó (*Russel-féle*) elmélet körüli viták (*Russel, Jean, Eddington*) arra kényszerítették *Eddington*-t, hogy a *Russel-féle* elmélet módosítására beterveztett javaslatát visszavonja, sőt hogy azt tanítsa, hogy minden csillag a magasabb fizika értelmében idővel elég, azaz tömege az évezredek folyamán átalakul energiává.

Jean, aki legújabban egy igen

értékes, de nehezen népszerűsíthető *csillagfejlődési elméletet* állított fel, szintén azt tanítja elméleteiben, hogy a tömeg energiává alakul a csillag bensejében. Azonban eltér az Eddingtonnal egy véleményen levő Russel-tól. *Russel* ugyanis azt állítja, hogy az anyag bizonyos hőmérsékleten túl elnyeri az energiába való átalakuló képességet. Jean szerint viszont ez nem állítható minden anyagról, hanem az a helyes megállapítás, ha azt mondjuk, hogy *vannak anyagok, melyek képesek energiává átalakulni, mások meg nem.* Így a törpe stádiumban levő csillagok anyagának nagy százaléka Jean szerint képtelen energiába átalakulni.

3. *Naprendszerünk* keletkezésének magyarázására nincs fizikailag tartható elméletünk, mint *Nölke* legutóbb kimutatta. A legújabb fizikát kell bekapcsolnunk. Eddig mindössze annyit lehetne, mint elég biztosan leszögezni: a vörös óriás csillagok hatalmas gázgömbjei megfelelni látszanak a Kant-Laplace-féle ösködnek ... Ez azonban vajmi kevés.

4. Azt látjuk, hogy csillagok s csillagrendszerek pusztulnak el. De vajjon nincs-e egy örökös körforgás e folyamatoknál? *Ha őszinték akarunk lenni*, jegyezte meg 1926. szept. havában tartott berni előadásában Hoppmann csillagász, ki kell jelentenünk, hogy a fölvetett kérdésre jelenleg nincs felelet. Nem áll egyéb rendelkezésünkre néhány szellemes, de üres spekulációnál (Nerst és Wiechert fölvetései). Ugyanis fölvetéseik fölülvizsgálására nincs semmiféle megfigyelési anyagunk.

5. Sokkal érdekesebbek és biztosabbak az *elemek keletkezésének vizsgálatai.*

1919-ben Rutherfordnak sikerült a nitrogén-atom mesterséges szétbontása. A radioaktív alfa-részecskék bombázása a nitrogén-atomból is hidrogén atommagvakat hasított le. Azaz jel adódott arra nézve, hogy az elemek hidrogénből vannak fölépítve, mint azt *Prout* és *Meinecke* sejtették. S a hidrogén a további vizsgálatok-

nál is úgy tüntette föl magát, mint őselem, „proton.“

Eleinte a bór, fluor, natrium, alumínium és foszforszétbontásánál mutatkozott. 1922-ben a magnéziumnál, silíciumnál és a berylliumnál. Sőt sikerült a szén (egy tiszta hélium-sokszoros) mesterséges szétbontásánál is a hidrogén részecskék megfigyelése s ezzel talajt vesztett az a föltevés is, hogy bizonyos atommagvak kizárólagosan alfa-részecskékből állanak.

Rutherford és Chadwick évekkel ezelőtt tett szkeptikus kijelentése ellenében ma már *bizonyosnak látszik az atomszétbontás lehetőségége minden elemnél*, sőt minden eddig megvizsgált elemnél a szétbontással kapcsolatosan mutatkoztak a hidrogén részecskéket jelző gyöngébb scintillációk.

Az atombontás több esetben *atomépités*, amennyiben az alfa részecskékből eltalált mag egyes esetekben ezzel egyesül, míg egy proton elhagyja az újonnan alakult atommagot.

6. Ide tartozik a legújabb szenzáció fölemlítése is. *Paneth* és *Peters* berlini tanároknak *állítólag* sikerült a *hidrogént héliummá változtatni.* Aláhuzzuk, hogy „állítólag“, mivel csaknem az az eset ismétlődhetik meg itt is, mint a higány arannyá változtatásának hírhedt esetében. Ugyanis nehéz igazolni, vajjon a megfigyelt kismennyiségű hélium valóban hidrogénből alakult-e át vagy már előzőleg jelen volt?

Ha Panet- és Petersnek valóban sikerült héliumot előállítani hidrogenből, akkor valóban igaz, hogy nemcsak *atomszétbontás*, hanem *atom-fölépítés* is lehetséges. Azaz egy komplikált elem (hélium) előállítható egyszerű elemből (jelen esetben hidrogenből.) *Azaz föltehető, hogy a 92 elem keletkezésénél nemcsak a leépítés, hanem a fölépítés is szerepet játszik.*

7. A *Föld légkörét* elsősorban figyelő meteorologia jelentősen tovább vitte az időjósítás és a légköri elektromosság problémáját. *Defant* különben kiténő könyve

(Wettervorhersage) kb. 1916-ig ismerteti az időjárás állását. Az azóta elmúlt csaknem teljes évtizedben pedig róhamosan halad előre ez a rendkívül érdekes tudományág. Ezért minden természetbarát örömmel üdvözli *Georgii Walter* „Wettervorhersage” c. könyvét, mely olyan, hogy a nem szakember is haszonnal olvashatja. (Steinkopf, Drsedon u. Leipzig 4.50 márka).

A repülőgép segélyével legújabbban főleg *Wigand*, *Koppe*, *Schlomka* és *Wenk* a légköri elektromosság problémáit beható vizsgálatok tárgyává tették. A sok érdekes esemény közül csak egyet említettünk föl: azt találták, hogy a légkör rádium-emanációs tartalma folyton s minél magasabbra szállunk, annál gyorsabban csökken. Ebből következik, hogy a légkör rádium-emanációja a Föld talajából származik s továbbá, hogy az állandóan megfigyelhető úgynevezett „átható sugárzás” az egy kilométernél magasabb régiókban semmi esetre sem vezethető vissza a légkör megsokszorozódott emanációs tartalmára.

8. *Bleuler E.* ismert pszichiáter „*Die Psychoide als Prinzip der organischen Entwicklung*” (Berlin, Springer 6.60 márka) c. könyve nemcsak az élet lényegét és a célszerűség problémáját világítja meg eredetien, hanem élesen jelzi álláspontját a vitalista és mechanista felfogás még most is tartó harcával szemben. Hangsúlyozza, hogy ép úgy nincs ok az életerő feltételezésére, mint annak elvetésére, mivel éppen annyit tudunk róla, mint ama kérdésről „vajjon a Mars-lakók filzkalapot hordanak-e vagy sem”? *Bleuler* szerint azonban nem tartható az az álláspont, mely azt hirdeti, hogy az élet nem egyéb fizikai-kémiai erőknél.

9. Ami a fejlődéstudományban a morfológiai és fiziológiai (vérreakciók!) érvek erejét illeti, a „*Die Naturwissenschaften*” ezidei 22. füzetében (504 l.) *P. Wasmann S. J.* Steineckével szemben *Friedenthal*, *Hertwig R.*, *Fürbinger* és *Glock* munkáira hivatkozva ismételtlen leszögezi, hogy „*a fehérje hasonlóságból nem lehet minden további nélkül a törzsfajlódási rokonságra következtetni.*”

10. *Junius* hóban Londonból azt a hírt hozta a sajtó, hogy *Gibraltáron diluviális ember csontokat találtak*. A szaktudósok azonban mindmáig nem nyilatkoztak a felfedezett csontmaradványok értékéről.

11. Világnézeti szempontból két igen figyelemre méltó újítást ismertethetünk. Az egyik: *Chwolson O. D.* híres orosz fizikus „*Das Problem Wissenschaft und Religion*” c. könyve (*Vieweg*, Braunschweig 1.80 márka), mely a tudomány és a vallás viszonyát vizsgálja. Tekintettel *Chwolson* nagy nevére s arra a nagy érdeklődésre, melyet könyveinek megjelenése okozott, legközelebb a *Pasztortűzben* behatóan ismertetjük a könyv gondolatmenetét. A másik: Bár az újkorszaki emberének szellemi kultúrája mellett számos bizonyítékkal rendelkezünk, az őskorszaki emberének szellemi kultúráját eddig csak egy világnézeti tény igazolta t. i. az, hogy a őskör ember hitt a halál utáni életben és ezért halottait nagy gondtal temette el. A legújabb svájci leletek egy másik nagyfontosságú ténnyel szolgálnak, amennyiben igazolják, hogy már a neandervölgyi ősember is vadász zsákmányának zöngéit az isteni Hatalomnak áldozta föl.

P. Olasz Péter S. J.